

Toponomastični ocvirki (Štanjel na Krasu, Iyouca, Križ, Sətú/Svetó)

Pavle Merkù

IZVLEČEK: V prispevku avtor poskuša razložiti izvor naselbinskih imen Štanjel na Krasu, Križ, Sveto in imena gozda Iyouca zahodno od Bazovice. Pri tem izhaja zlasti iz tržaških srednjeveških virov in upošteva tudi narečne oblike imen.

Some Toponomastic Peculiarities (Štanjel na Krasu, Iyouca, Križ, Sətú/Svetó)

ABSTRACT: The author's aim is to explain the origins of the toponyms Štanjel na Krasu, Sveto and the name of a forest lying to the west of Bazovica (Iyouca). The author mainly draws from the Trieste mediaeval sources and from dialectal forms of these names.

Štanjel na Krasu *u*

Oglejmo si natančno narečna imena za to znamenito kraško vas: sam kraj je *Štánjo1*, gen. *Štánjela*, prebivalci so m. *Štánjouc*, f. *Štánjouka*, pridevnik pa *štánjouski*. Zadostuje ta pregled, da se prepričamo o izvoru imena: čeprav lahko razumemo *-ou-* v skoraj vseh imenskih oblikah kot sekundarni slovenski narečni pojav, vendar zaradi bližine jezikovne meje ne morem izključiti furlanskega vpliva (v tem primeru bi bil *-e-* v stranskih sklonih sekundaren in poznejši); a že naglas (iz hagianima *Danijel* imamo na Primorskem priimek *Danéu*) in ohranjeni *Št-* ne kažeta na hagianim *Danijel*, temveč na hagianim *Angelus*, pa ne iz latinščine, temveč iz furlanske imenske oblike *Ágnul*.

Tudi zgodovinski podatki, ki sem jih nabral v latinskih kodeksih tržaškega stolnega kapitlja, to potrjujejo: 1309 *Simon de [Sancto] Anculo*, 1368, 1395 *Gregorius de Sancto Angnolo/Angelo*, 1402 *Stephanus de S. Agnolo*, 1405 *Nicolaus de S. Ang[e]lo*; vsi drugi tržaški srednjeveški viri od 1341 poznajo lekcijo *de Sancto Angelo*. Nikjer pa ni v tržaških srednjeveških virih zabeležen kak *Sanctus Daniel.

Drugače kaže v poznejših virih od začetka 15. stoletja dalje: v Kosovih Urbarjih slovenskega Primorja beremo nedvoumno in izključno 1402 *Sand Daniel*, 1499 *San(n)d Daniell*, 1523 *Sannd Daniel*. A že prej – in to pot v latinskem viru – 1350 *de sto Daniele* (F. Kos, Iz arhiva grofa Sig. Attemsa v Podgori, IMK XII,

1902, štev. 31). Torej ni moč misliti na interferenco ali kaj drugega. Dvojno poimenovanje potrjuje še podatek iz l. 1451 in spet v latinskem viru: *ecclesia sancti Angeli de li carsi* (C. Budinich, Spitzbogige Bauwerke in Istrien und den angrenzenden Gebieten, v. Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes der K. K. Zentralkommission für Denkmalpflege X (1916), Beiblatt 6–67, str. 54, op. 25). Če je cerkev, posvečena sv. *Danijelu*, obstajala že sredi XIV. stoletja, nam tržaški srednjeveški viri le imenujejo pred tem krajevno ime *de [sancto] Anculo*. Morda po kaki prejšnji cerkvi ali kapeli? Brez zgodovinskih prič ostane to vprašanje odprto.

A današnja navedena narečna imena le govorijo o primarnosti furlanskega *Ágnul*.

Íyouca

Ime gozda zahodno od Bazovice v tržaški občini. Etimologija imena ni zagonetna: ime je izvedeno iz dendronima *íga* 'Salix caprea', ki ga najdem izključno v Pleteršniku, ki navaja vir *Medv. (Rok.)*: pri Kraticah na str. XIV piše: »J. Medved, rokopis iz l. 1857, ki obsega rastlinska imena v lat., nem. in slov. jeziku.« Zakaj pa tega imena ni v Mali flori Slovenije? Ker je v tej knjigi le ime *íva*, ki je tudi v Pleteršniku.

To je že tretji primer narečne zamenjave *v > g*, ki ga najdem v toponomastiki. Prva dva primera sta na območju kraškega narečja: tpn. *Gorjánsko*, ki je v tržaških srednjeveških kodeksih zabeleženo ponajveč v obliki **Vorjánsko*, in oron. *Ūo Iník* (pisno: *Volnik*) < **Golnik*; sicer je pojav znan tudi pri ptičjem imenu *vrábec > grábec*: vedno ob začetku besede v obeh smereh: *v > ū > g* in *g > g > ū* (pisno: *v*). Bazovica pa spada že na področje južnonotranjskega narečja, kar me ne moti, saj se območje kraškega narečja začne nekaj kilometrov proti zahodu na Proseku. Pri *Íyouci* pa nastopi zamenjava v notranjosti besede.

Križ

Že vpogled v Atlas Slovenije je zanimiv: tu berem v vsem slovenskem prostoru, ki ga Atlas pokaže, ime šestih naselij *Križ* brez svetniškega prilastka, tem pa moram dodati še *Vipavski Križ*. Nisem našel imena niti enega naselja **Sveti Križ*. Nasprotno: ime *Sveti Križ* je lastno osemindvajsetim zaselkom, **Križ* pa nobenemu. Kljub morebitnim manipulacijam, ki so lahko spremenile ali popačile krajevna imena v teku stoletij, se mi zdi razmerje *Križ* : *Sveti Križ* le upoštevanja vredno.

Svojo pozornost sem osredotočil na *Križ* v tržaški občini. Zgodovinski podatki, ki sem jih nabral iz kodeksov tržaškega stolnega kapitlja (1307–1406), so nedvoumni: latinsko ime se v latinskih tekstih glasi vedno *de Sancta Cruce* (1309–1405), dvakrat pa je naselje navedeno s slovenskim imenom brez svetniškega pridevka: 1360 *Micxe de Cris*, 1368 *Andreas de Cris*. Zadnja dva zapisa se verjetno nanašata na tržaški *Križ*, a tudi ko bi se nanašala na sežanski *Križ* ali na *Vipavski*

Križ bi se v bistvu nič ne spremenilo. Le podatek v latinščini 1316 *in sancta Cruce* (MARSICH) se gotovo nanaša na naselje pri Sežani; še prej pa gotovo okrog 1200 *Gris* (KOS 1954, 109). Če spada to krajevno ime med prvinska imena brez vsakršne sestave s pomenom 'križišče', je naselje lahko nastalo že proti koncu prvega tisočletja ali kvečjemu ob začetku drugega: za to ni zgodovinskih prič, a nagibam se k tej razlagi. Zanimiv je tudi podatek iz l. 1524 v nemškem viru: *vnnderm Kreucz bey Proseckh* (Kos, Urbarji Slovenskega Primorja, str. 212, op. 36). A najzanimivejši lat. zapis je hkrati najstarejši: 1252 *villa Crucis* (Jaksch, MDC, v SVI I, 305): tu beremo celo latinski zapis brez svetniškega pridevka!

Pri slovenskem poimenovanju naselja se svetniški pridevek pojavlja nekaj stoletij kasneje in je očitno kalk italijanskega imena *Santa Croce* oz. lat. *Sancta Crux*, v zapisih pogostoma le *S. +*.

Skušal bom še ugotoviti, kdaj se je čaščenje jeruzalemskega križa začelo razširjati po naših krajih, a to raziskovanje zahteva veliko časa in iskanja, trenutno pa temu nisem kos.

Sətú (Svetó)

Tu že dolgo iščem smer iz zagate. Začnimo pri zgodovinskem gradivu. V kodeksih tržaškega stolnega kapitlja berem: 1347–1377 *Mochor Suta/de Sucta/Suyta/Suite*; 1404 *Cancianus de Suta*; 1405 *Martinus de Suta*; v drugih tržaških srednjeveških virih: 1354 *Soubanus de Suyta*; *per Simonem filium Mochori de Suta*; 1420–1470 *vir domini presbiteri Michaelis Sutta canonici tergestini*; *Micha de Sutta*; izpuščam vsa regesta, v katerih se imena pojavljajo v poitalijančeni obliki: vendar v njih srečujemo iste latinske oblike, kakor sem jih prepisal iz latinskih virov. Zaenkrat tavam v temi.

V nemško zapisanih virih: 1269 *vnder Zönt*, 1471 *Zweto*, ca. 1487 *Sant, Sarott* (M. Kos, STL), 1485 *Nider Zawtt, Obern Zawtt*, 1494 *Szawt* (M. Kos, USP). Tema je še gostejša.

Bezljaj previdno molči.

Kaj pa krajevna raba? Če poslušam nove prebivalce kraja (*Svéto*, gen. *Svétega!*), ki jih stari krajani že oponašajo, me obide slabost. Ni lahko najti v komenski občini človeka, ki ti pove še stare domače oblike. Te oblike so: *Sətú*, gen. *Sətiéga*, loc. *u Sətién* (informator Uroš Slamič, komenski župan), prebivalci m. *Səčán*, f. *Səčánka*, pridevnik *səčánski* (informator Milko Matičetov).

Ramovš je skušal strniti ugotovitve: »... krajevno ime *Sveti Tilih* (pri Komnu na Krasu, gl. Štrekelj, Morphologie, str. 22; karta podaja to ime *Svetó, v šematizmu stoji po Škrabcu, Cvet XI. 12: eccle,sia [sic!] S. Aegidii in *Suta*; Škrabec misli zato na razvoj *svetó* < *svetù < *svet-it; po njem tako tudi Pintar, Ljub. Zvon l. 1913, str. 29; po Štreklju pa se ime izgovarja *sviéti tilix, tilxa* in je zato *Svetó, Suta* treba smatrati za spačenke, kakršnih je mnogo na zemljevidih, izdelanih po tujcih ...« (Fran Ramovš, Zbrano delo 2: Razprave in članki, SAZU, Ljubljana 1997, str. 365).

Ugovarjam: 1. *Sviéti Tilih* ni ime kraja, temveč njegove enkratne cerkve.

2. Krajevno ime ženskega spola, ki izstopa kot krajevno ime v vseh latinskih

srednjeveških virih, naj bi bilo »spaćenka, kakršnih je mnogo na zemljevidih, izdelanih po tujcih?«.

Tu smo še zelo daleč od rešitve enkratnega imena.

Nam lahko priskoči v pomoč ugotovitev, da so krajevna imena od poznega srednjega veka naprej menjala spol ali/in število? Lahko spada naše ime v to skupino?

Naj navedem take primere, ki sem jih ugotovil po zgodovinskem gradivu ali/in po narečnih informatorjih. Začel bom s toponimi in končal z edinstvenim hidronimom:

tpn. *Deváč* m. sg. → *Diváča* f. sg. (o. Sežana),

Mávhinje n. sg. (v *Mávhnjem*) → *Mávhinje* f. pl. (v *Mávhinjah*) (o. Devin Nabrežina),

Nákla f. sg. → *Náklo* n. sg. (o. Sežana),

Ópčina f. sg. → *Ópčine* f. pl. (o. Trst),

hdn. *Timáv* m. sg. → *Timáva* f. sg. (o. Devin Nabrežina).

Podčrtani toponimi so napisani z današnjo pisavo po zapisih iz tržaških srednjeveških virov; nepodčrtani toponimi in hidronimi po današnjih narečnih informatorjih. Prvi zapis je gotovo starejši: npr. *Timáv* m. je kalk iz lat. *Timavus* in it. *Timavo* m. spola, medtem ko predstavlja žensko ime že novejšo prilagoditev slovenskim ženskim rečnim imenom.